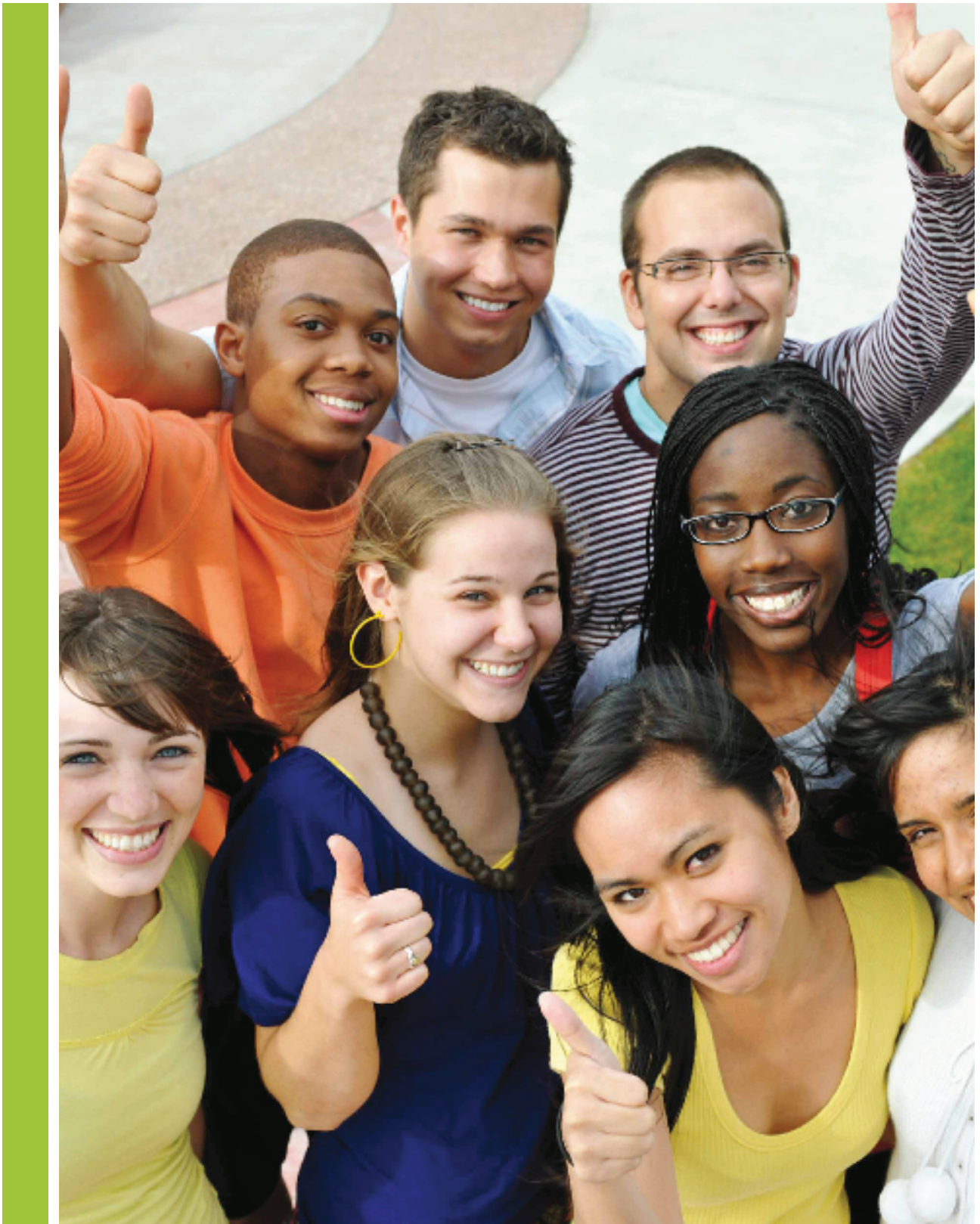

4 DE MIXFACTOR VAN SPORT

Eenheid en verdeeldheid op het veld

4 DE MIXFACTOR VAN SPORT¹

Eenheid en verdeeldheid op het veld

**Lex Veldboer (Universiteit van Amsterdam),
Nanne Boonstra (Verwey-Jonker Instituut),
André Krouwel (Vrije Universiteit) en
Jan Willem Duyvendak (Universiteit van Amsterdam)**

Samenvatting

In dit hoofdstuk laten we zien dat sport zowel verenigt als verdeelt. Sport versterkt bestaande sociale netwerken, maar sluit ook bepaalde groepen uit. Bovendien vergroot sport onderlinge competitiegevoelens die op hun beurt kunnen leiden tot onsportief en zelfs agressief gedrag. Sportdeelname is ook niet kleurenblind of klasseloos, sportparticipatie verloopt veelal langs gevestigde sociale scheidslijnen. In prestatieverband krijgen ontmoetingen tussen verschillende sociale milieus gestalte doordat de besten, ongeacht sociale achtergrond, bij elkaar worden geplaatst. Bij recreanten liggen dergelijke ontmoetingen minder voor het oprapen, maar toch zijn er ook hier wel gelegenheden voor interetnische interactie. Dit leidt tot meer contact, ook al blijft dat contact vaak oppervlakkig.

Het is eigen aan de aard van sport als vrijetijdsactiviteit dat het een belangrijke rol speelt bij het ontwikkelen en in stand houden van de eigen identiteit. De wens om onder elkaar te verkeren is vaak een positieve keus. Schaduwkant hiervan is dat de hieruit resulterende lichte gemengde contacten in de sport minder dan gehoopt de beeldvorming over en weer tussen sociale groepen veranderen. Bij intensievere omgang in een gemeenschappelijk verband is daar meer kans op (bijvoorbeeld bij prestatiesport). 'Sport verbreedert', maar we mogen het effect niet overschatten.

4.1 Inleiding

In de zoektocht naar beloftevolle omgevingen voor sociale integratie gooit sport sinds jaar en dag hoge ogen. Sport wordt kamerbreed beschouwd als een effectieve, veilige en voor de hand liggende ontmoetingsplek voor verschillende groepen. Via subsidiebeleid of door een moreel beroep op sporters, willen politici komen tot gemengde sportclubs. Op het eerste gezicht is het niet zo gek om veel te verwachten van de bijdrage van sport aan integratie. Sporters hebben namelijk een grotere kans om 'andere' mensen tegen te komen dan niet-sporters. Maar bij nader inzien is de bijdrage van de sport veel ambivalenter.

Want waar leiden de interacties tussen verschillende groepen in de sport toe? Tot vriendelijke uitwisseling met behoud van ieders identiteit (*meet and greet*)? Tot acceptatie en inschikkelijkheid (*meet and mate*)? Of herbergt sport wellicht het risico van onderlinge competitiegevoelens en animositeit in zich (*meet and beat*)? Dit hoofdstuk gaat over de vraag hoe overbruggend dan wel splijtend sport kan zijn. Het gaat daarbij vooral over de positie van allochtonen en autochtonen. Maar ook categorale sportbeoefening op andere gronden, zoals het apart sporten van homoseksuelen, komt aan de orde.

4.2 Het beleid: sport moet overbruggen

Beleidsmakers zien tegenwoordig liever niet dat subculturen hun onderlinge band aanhalen door samen te sporten. Vijftig jaar geleden, ten tijde van de verzuiling, waren het onder elkaar sporten en in eigen kring verkeren in Nederland nog de gewoonste (beleids)zaken ter wereld. Maar gaandeweg de ontzuiling vonden velen die groepsgebondenheid minder wenselijk. Een royale meerderheid van de Nederlandse bevolking vindt tegenwoordig dat sporten 'ongeacht achtergrond' moet plaatsvinden. Zodra groepen zich op grond van geloofsovertuiging of seksuele voorkeur in de sport apart gaan organiseren, beoordeelt die meerderheid dit als 'niet nodig' (Duyvendak et al., 1998; Buis, Hekma & Duyvendak, 2008).

Andere scheidslijnen worden overigens in de sport juist als normaal geaccepteerd, zoals leeftijd, geslacht, fysieke handicaps en natuurlijk, het is tenslotte sport, verschil in vaardigheden. Negatieve ervaringen en discriminerende bejegeningen in het verleden worden eveneens als geldige reden voor apart sporten geaccepteerd. Zo is er begrip voor apart sportende joden. Maar separate sportactiviteiten door homoseksuelen stuiten bij de helft van de bevolking op weerstand en bijna negentig procent is tegen aparte sportbeoefening door allochtonen. Het is opvallend dat ook veel migranten apart sporten afkeuren, ook als ze zelf lid zijn van een dergelijke vereniging. Deze (Rotterdamse) cijfers illustreren de dominante opinie dat niet de onderscheidende maar de overbruggende waarde van sport de overhand moet hebben.

Terwijl in het Europese beleid (Verdrag van Amsterdam, 1997; Verklaring van Nice; European Sports Forum, 2003: 2-3) aan sport zowel identiteitsbevestigende als identiteitsoverstijgende functies worden toegeschreven, wordt dat eerste aspect in het Nederlandse beleid nauwelijks gewaardeerd (vgl. Ramsahai, 2008). Het feit dat mensen culturele, fysieke en religieuze verschillen tijdens het sporten, al is het maar voor even, overstijgen of vergeten, wordt daarentegen als een wezenlijk aspect gepresenteerd. Sport is vanuit dit gezichtspunt zeer geschikt om 'gescheiden werelden bij elkaar te brengen', zoals opeenvolgende generaties sportwethouders en politici in Nederland hebben benadrukt. Een centrale notie in de stad Rotterdam is bijvoorbeeld dat sport mogelijkheden moet bieden om mensen tegen te komen van buiten de eigen kring. In deze gemengde verbanden kan aan minderheidsgroepen gangbaar gedrag worden overgedragen, zo is de gedachte. Het stedelijk sportbeleid van deze stad bevoordeelt via subsidies daarom gemengde verbanden boven homogene samengestelde verenigingen (Veldboer et al., 2005).

Ook het landelijke beleid kent een subsidieregeling die een premie op menging zet. Witte verenigingen die zich niet openstellen, of etnische verenigingen die apart blijven opereren, komen niet in aanmerking voor stimuleringsgelden om de allochtone jeugd meer te laten meedoen in de sport. Als onderdeel van de Sportnota is in 2006 door de ministeries van vws en van Justitie, Vreemdelingenzaken en Integratie € 65 miljoen vrijgemaakt om allochtonen te prikkelen om lid te worden van algemene sportverenigingen. Dit beleid is ingegeven door zorgen over de relatief lage sportparticipatie van allochtonen in georganiseerd verband (integratie in de sport), en heeft tevens als doel de participatie van deze jongeren in de samenleving te bevorderen (integratie door de sport) en overlast en probleemgedrag te voorkomen of aan te pakken (opvoeden door sport) (Breedveld et al., 2008: 35). De lagere deelname is onder andere terug te voeren op hun gemiddeld lagere opleidings- en inkomensniveau, maar dat verklaart niet het hele verschil (Krouwel & Boonstra, 2001; Elling, 2007). Van de allochtone jongeren zit maar de helft op een sportvereniging,

De drempel voor deelname aan de 'te ver weg gelegen' en voor sommige groepen te 'dure' reguliere sport wordt daardoor hoger. Soms wordt met schoolsportverenigingen getracht de participatie op peil te houden

bij autochtonen is dat 70 procent. Allochtone jongens compenseren dit deficit door veel op straat te sporten (Elling, 2001; Krouwel & Boonstra, 2001, Breedveld

et al., 2009), soms op eigen gelegenheid, soms onder begeleiding van een sportbuurtwerker (bijvoorbeeld gefinancierd uit buurt-onderwijs-sportgelden). Dat zij naar de straat uitwijken is deels noodgedwongen, want de achterstandswijken van grote steden tellen steeds minder verenigingen. Deze worden opgeheven of naar de randen van de stad verplaatst (Breedveld & Tiessen-Raaphorst, 2006). De drempel voor deelname aan de 'te ver weg gelegen' en voor sommige groepen te 'dure' reguliere sport wordt daardoor hoger. Soms wordt met schoolsportverenigingen getracht de participatie op peil te houden (Boonstra & Stolk, 2006; Boonstra et al., 2009). Voor allochtone meisjes kan dit een uitkomst zijn, omdat de straat voor hen minder een alternatief is. Dit geldt vooral voor meisjes van Turkse en Marokkaanse herkomst. Zij hebben buitenshuis veel minder bewegingsvrijheid.

Het verhogen van de allochtone sportparticipatie is echter niet het enige doel van de genoemde subsidieregeling. Er staat met name een premie op gemengd sporten, op het uit de eigen kring halen van allochtonen. Verenigingen die zich willen inspannen om meer allochtonen als verenigingslid welkom te heten, kunnen rekenen op ondersteuning uit het *Meedoen*-budget van € 65 miljoen dat daarvoor is vrijgemaakt tot 2011. Vormen van etnische segregatie – denk aan Molukse verenigingen of aan een Marokkaans elftal – staan volgens de ministeries op gespannen voet met de integratieve functie van sport. De € 65 miljoen aan subsidies gaan dus aan de neus voorbij van zowel puur allochtone als lichteblanke verenigingen.

In de Rotterdamse deelgemeente Delfshaven gaan ze een stap verder: ze willen er gemengd sporten zelfs afdwingen. De verantwoordelijke bestuurder wil op een nieuw te bouwen sportcomplex Vreelust in de wijk Spangen allochtone verenigingen niet langer toelaten. Concreet betekent dit dat verenigingen met een overwegend monocultureel ledenbestand (met eenzelfde etnische afkomst) zichzelf moeten opheffen of moeten fuseren met andere sportclubs. De betrokken bestuurder zegt over categorale sportverenigingen het volgende: 'Dat is niet wenselijk en slecht voor de integratie. Clubs moeten een afspiegeling van de buurt zijn' (Algemeen Dagblad, 13-10-2009). Zijn benadering staat niet op zichzelf. Ook de voormalige minister van Vreemdelingenzaken en Integratie was van mening dat segregatie in de sport actief moet worden tegengewerkt. Er bestaat geen misverstand over de ministeriele kijk op etnisch homogene clubs: 'Luid en

duidelijk: aparte clubs zitten integratie in de weg. Jongeren moeten samen in de kleedkamer zitten, samen thee drinken en elkaar voor en na de wedstrijd ontmoeten, niet alleen tijdens de wedstrijd' (De Twentsche Courant /Tubantia, 20-10-2006).

4.3 Sportclubs als mixers

Sportclubs zijn bij uitstek een plek waar mensen elkaar kunnen ontmoeten, zo is de gedachte. En dat is van belang, want die ontmoetingen zouden ook bijdragen aan meer onderling begrip en menging. De verwachtingen met betrekking tot de sociale betekenis van sport zijn hoog gespannen. En sport maakt die verwachtingen deels ook waar. De cijfers laten zien dat meer en meer mensen in Nederland deelnemen aan sportactiviteiten (Breedveld et al., 2008). Geen enkele andere sfeer van de civil society kent zoveel participanten als de sport. Sport is populair in vele geledingen. Sport wordt, naast familie, school en werk met regelmaat aangemerkt als een milieu voor informeel en sociaal leren, als de plek waar normen en waarden worden overgedragen en waar vooral jongeren worden gesocialiseerd tot leden van de samenleving (Van Bottenburg & Schuyt, 1996; Vanreusel & Bulcean, 1992; Van der Meulen, 2007).

De ontmoetingskansen bij sport

Sport biedt ontmoetingskansen, vooral omdat verschillen uit het dagelijks leven er minder toe lijken te doen. Het gaat op het veld en in de sporthal niet om opleiding, verbale kwaliteiten of financiële status; de nadruk ligt relatief sterk op fysieke vaardigheden. In zo'n situatie krijgen soms andere dan de gebruikelijke sociale patronen een kans zich te ontwikkelen (Van Bottenburg & Schuyt, 1996). Vooral bij prestatiesport, waar de fysieke competenties het eerste selectiecriterium zijn, komen onverwachte combinaties van sociale achtergronden samen in een team. Als deze combinaties ook nog succesvol blijken te zijn, met andere woorden: als er veel gewonnen wordt, dan kan dat tot buiten de sport doorwerken. Een voorbeeld: in 1998 had in Frankrijk het winnen van het wk-voetbal in eigen land met een etnisch gemengd nationaal team een sterk uitstralingsgevoel naar de rest van de samenleving. Voor even voelde iedereen zich 'verenigd'.

Maar ontmoetingen zijn er niet alleen aan de top, ze doen zich ook in de breedtesport voor. Een studie van het SCP (Roes, 2003) laat zien dat sportdeelnemers meer kans hebben om leden van andere etnische en culturele groepen te ontmoeten dan niet-sporters. Bovendien maken sporters meer kans om leden van andere sociale klassen tegen te komen. Voorheen bood voetbal daarop de grootste kans, een positie die recent is overgenomen door het vroeger zo deftige tennis (Van der Meulen et al., 2005).

Tegelijkertijd zijn sommige sekse-, klasse- en etnisch specifieke keuzes voor bepaalde sporten hardnekkig. Schaatsen, fietsen en hockey zijn nog duidelijk autochtone activiteiten, de elite ontspant zich met golf en gemotoriseerde sporten, meisjes verkiezen individuele gracieuze sporten zoals ballet en gym, terwijl allochtone jongens zich toeleggen op straatsporten (Elling, 2001). Niet elke sport heeft dus in gelijke mate een 'doorbraakpotentieel'. Bovendien is het nog maar de vraag of sportbonden met een overall sterk gemengd ledenbestand, ook sterk gemengde verenigingen kennen. Allochtonen en autochtonen voetballen allebei graag, maar dit gebeurt lang niet altijd bij dezelfde club. Jonge allochtone sporters zijn nog relatief het meest te vinden op gemengde clubs en in gemengde prestatie-elftallen. Na de puberteit neemt echter ook bij hen het sporten in gemengd verband af. Ze gaan dan vaak op lager niveau in eigen kring sporten. Ze blijken bovendien maar weinig vrienden aan de gemengde sport te hebben overgehouden (Elling, 2001; Janssens & Van Bottenburg, 1999).

De vergelijking met het al dan niet in eigen kring sporten van homoseksuele mannen en lesbische vrouwen kan hier gemaakt worden. Voor homoseksuelen is de sportsector geen vanzelfsprekende ontmoetingsplek met hetero's en vice versa dus ook niet. De cijfers doen in eerste instantie anders vermoeden. Minder dan vijf procent van de sportende homo's is namelijk lid van een aparte homovereniging. Je zou dus een hoge ontmoetingsgraad met hetero's kunnen verwachten. Maar een aanzienlijk deel van de sportende homo's, tot veertig procent, beweegt zich in de praktijk vooral onder elkaar, met name in sportscholen. Of zij beoefenen een andere sterk individuele sport. Bovendien komen gemengd sportende homo's lang niet altijd uit de kast. Een derde van de homoseksuele mannen houdt hun geaardheid verborgen voor medesporters. Lesbische sportsters zijn daar iets openhartiger over (Janssens et al., 2003; Keuzenkamp et al., 2006; Buis, Hekma & Duyvendak, 2008).

Sport heeft onmiskenbaar potentie voor cross-over ontmoetingen, voor *bridging*, maar niet overal zijn de scheidslijnen even gemakkelijk te overbruggen. Traditionele rolpatronen, distinctiegedrag en voorkeuren om onder elkaar te sporten en verkeren, leiden een hardnekkig bestaan (Krouwel & Boonstra, 2001; Van der Meulen et al., 2005, Van der Meulen, 2007). De grenzen in de sport lijken niettemin makkelijker te overschrijden dan op andere sociale velden. Het nastreven van prestaties maakt immers dat er een overstijgend belang is, waardoor de verschillen minder relevant worden.

4.4 Kiezen voor onder elkaar sporten

Apart sporten is niet noodzakelijkerwijs een teken van sociaal isolement op andere terreinen. Verweel, Janssens & Roques (2005) laten zien dat niet alleen buitenstaanders die laag op de maatschappelijke ladder staan, kiezen voor sporten in eigen kring. Succesvolle allochtonen, zoals economisch goed geïntegreerde Surinaamse Nederlanders, sporten net zo goed bij voorkeur onder elkaar. Van een klassiek (assimilatie) patroon, waarbij economische integratie tot culturele assimilatie zou leiden, is in deze gevallen geen sprake. Positieve verbetering leidt dus niet tot een afnemende oriëntatie op de eigen groep. Het genoemde onderzoek illustreert dat de onderlinge binding heel sterk is. De leden van categorale etnische sportverenigingen zijn

bereid om ver te reizen om bij hun club te komen. En allochtonen die in eigen kring sporten, brengen daar ook veel tijd door en raadplegen elkaar vaak over werk, gezin en aankopen, vaker dan allochtonen die in gemengd verband sporten. Ramsahai (2008) concludeert in zijn proefschrift nadrukkelijk dat allochtone voetbalclubs zich niet van de samenleving afkeren. Uit zijn onderzoek blijkt bovendien dat er weinig verschillen zijn in de sociaal-economische positie van leden van allochtone voetbalclubs en allochtone leden van autochtone verenigingen. Intrinsieke motieven om te sporten kunnen deze grote verbondenheid in hoge mate verklaren. Als bijvoorbeeld wordt gevraagd naar motieven om te sporten antwoorden bijna alle etnische groepen (dus inclusief autochtone Nederlanders) dat ze het verkeren in de eigen groep belangrijk vinden. Zij willen sporten met diegenen met wie zij zich verbonden voelen. Blijkbaar zijn dat vaak mensen met dezelfde etnische achtergrond (Duyvendak et al., 1998; Ramsahai, 2008). Overigens geldt voor sommige Turkse en Marokkaanse Nederlanders wél dat deze preferenties voor eigen kring samengaan met negatieve ervaringen in de reguliere samenleving, met gevoelens van marginalisatie. In de vrije tijd zoeken zij elkaar bij voorkeur op in een rustige, ongecompliceerde omgeving.

Al met al lijkt recreatieve sportdeelname in verenigingsverband bestaande identiteiten dan ook eerder te versterken dan te veranderen (Krouwel et al., 2006). Sporten in eigen kring wordt ervaren als een warm bad. Voor sommigen functioneert het ook als een schuilplaats. Als reactie op fricties en uitsluitingmechanismen in zowel de samenleving als in gemengde sportverbanden, kiezen zij de weg van de minste weerstand. Hoewel veel van de apart sportenden zelf theoretisch het ideaal van een gemengde vereniging onderschrijven, wordt dat in de praktijk vaak als moeizaam en ongemakkelijk ervaren. Deze gevoelens zijn voor een belangrijk deel terug te voeren op de aard van clubculturen.

Clubbinding

De insluitende werking van clubs, met hun grote sociale cohesie, heeft als keerzijde uitsluiting. 'De sterke clubbinding, clubcultuur en de aanwezigheid van een hecht vrijwilligerskader die vaak al jaren samen – soms zelfs generatie op generatie – de sportvereniging leiden en besturen, maken het voor buitenstaanders moeilijk om aansluiting te vinden' (Schuyt, 2006).

Nieuwkomers die afwijken van het dominante profiel krijgen bij zulke clubs niet zomaar een voet tussen de deur. Zij stuiten op ongeschreven codes of op een nauwelijks verhulde afwijzing. Zo kiezen weinig homoseksuelen voor voetbal, omdat ze weinig begrip en veel beledigingen verwachten bij deze 'machosport' (Janssens et al., 2003). Maar ook bij andere sporten vinden homoseksuelen niet gemakkelijk aansluiting. Negatieve opmerkingen of grappen over homo's komen 1 op de 5 sporters bekend voor (Tiessen-Raaphorst & Breedveld, 2007). Ook bij het 'nette' hockey is het geen uitzondering. Zo blijkt 'homo' een veelgebruikt scheldwoord te zijn voor sporters die ondermaats presteren op het hockeyveld. En tijdens de derde helft, in de kantine, met flirtende mannelijke en vrouwelijke clubleden in trainingspak aan de bar, staan zij er als niet-hetero vaak wat verloren bij (Keuzenkamp et al., 2006).

Wanneer buitenstaanders wel de weg weten te vinden en *en masse* toetreden, beïnvloedt dit de cultuur van de vereniging onherroepelijk. Dit roept vaak de nodige weerstand op. Een snelle instroom van nieuwe etnische leden kan voor een van oudsher witte club bijvoorbeeld grote spanningen met zich meebrengen: 'Steeds dreigt dan een witte of zwarte vlucht. Strategieën om met elkaar om te gaan, zijn zwak ontwikkeld' (Van Daal, 2004:121).

Toch is dit niet het hele verhaal; er is meer dan ontwijking en vermijding. Bij sporten waarin meerdere

groepen geïnteresseerd zijn, komt men elkaar hoe dan ook tegen. Vermijden is moeilijk, zeker als er geen aparte competities zijn. En dan blijkt dat, na een fase van aanloopproblemen, enige gewenning aan de nieuwe situatie optreedt. Dat leidt weliswaar zelden tot zeer intensieve onderlinge contacten, maar de oppervlakkige omgang kan bijdragen aan een meer genuanceerd oordeel over personen uit een andere groep. Dit staat ook wel te boek als de contacthypothese (Allport, 1954). De ideale situatie om negatieve beeldvorming bij te stellen, is dat twee personen met een gelijke status binnen de contactsituatie deelnemen aan een gezamenlijke activiteit en een gedeeld doel hebben, terwijl relevante derden erop toezien. Aan die voorwaarden lijken vooral gemengde sportteams te voldoen.

Verweel et al. (2005) hebben de contacthypothese getest op allochtone en autochtone sporters. Wat blijkt? De impact van het onderlinge contact is beperkt. Ongeveer zeventig procent van de ondervraagde sporters rapporteert geen nieuwe opvattingen te hebben gekregen over anderen. Ruim een kwart (26%) meldt een verandering ten positieve door sport en bij vier procent van de sporters is de perceptie ten negatieve veranderd. Vooral autochtonen meldden zo'n verslechtering. Bij deze cijfers moeten we ons realiseren dat de meeste sporters niet in gemengde teams spelen, maar hoogstens andere sporters in competitieverband

tegenkomen. Deze uitkomst illustreert dat dergelijke lichte vormen van gemengd sporten bij een groot deel van de sportbeoefenaars weinig effect heeft. De écht

De écht gemengde contacten blijken echter wel degelijk (enig) effect te sorteren op bestaande stereotyperingen, soms in negatieve (bevestigende) zin, maar meestal in positieve (bijstellende) zin

gemengde contacten blijken echter wel degelijk (enig) effect te sorteren op bestaande stereotyperingen, soms in negatieve (bevestigende) zin, maar meestal in positieve (bijstellende) zin. Ook Dirks (2003), die sport beschouwt als 'oefenruimte voor de samenleving', komt tot ambivalente bevindingen. Aan de ene kant geeft sport een extra zetje in de rug als het gaat om het kennen en beheersen van sociale vaardigheden. Aan de andere kant worden normen en waarden tijdens de wedstrijd soms ondergeschikt gemaakt aan de wens om te winnen.

4.5 Sport als arena

Sport kan zowel wederzijdse appreciatie als concurrentiegevoelens voeden. In het laatste geval kan dat leiden tot agressie in de wedstrijd. Dat is voor velen een bekend fenomeen, zeker bewoners van grote steden kunnen daarover verhalen (Veldboer et al., 2003). In Rotterdam zien we bijvoorbeeld dat ongeveer een derde van alle inwoners, sporters en niet-sporters, zegt ooit getuige te zijn geweest van negatieve incidenten in de amateursport. Het ging daarbij onder andere om uitingen van discriminatie, bedreigingen, intimidatie, vechten of molestatie van de scheidsrechter. Deze negatieve ervaringen zijn vooral gerelateerd aan team- en balsporten beoefend door mannen, zoals hockey, waterpolo en voetbal. De landelijke omvang van agressie is onderzocht door te kijken naar recente ervaringen met fysieke agressie. Één op de acht sporters zegt hiervan in de afgelopen tijd getuige te zijn geweest (Tiessen-Raaphorst & Breedveld, 2007). Overigens is de definitie van agressie in de sport niet altijd duidelijk (Veldboer et al., 2003). Wat in de gewone samenleving niet kan, hoort in de sport soms wel thuis (denk aan boksen). Vaak kent de sport daarnaast een schemergebied van al dan niet toelaatbaar gedrag. Aan 'gecontroleerde' agressie gericht op het wedstrijdverloop (de professionele, tactische overtreding bij het voetbal bijvoorbeeld) wordt niet zwaar getild. Op minder geaccepteerde vormen staan in de wedstrijd wel duidelijke sancties, maar deze worden na afloop bij het opmaken van de

wedstrijdadministratie vaak verzwegen, zodat boetes worden voorkomen.

Hoe dan ook, voetbal, als een van de populairste en meest beoefende sportactiviteiten in Nederland, scoort hoog op de agressieschaal. Rapportages laten zien dat spanningen tussen voetbalteams die beide etnisch homogeen zijn, vaak de oorzaak zijn van escalaties. Als wedstrijden om die reden uit de hand lopen, gaat dat meestal volgens een vast antagonistisch patroon: autochtone Nederlandse teams scoren hoog als het gaat om verbaal geweld, terwijl allochtone teams eerder grijpen naar fysiek geweld (Janssens & Van Bottenburg, 1999). Incidenten doen zich vooral voor in de grootste steden van het land. Hier is de bevolkingspopulatie in toenemende mate etnisch heterogeen geworden. Bovendien is de inkomensheterogeniteit soms groot, zoals in Amsterdam en Utrecht. De meeste problemen doen zich echter voor in ontmoetingen

Het idee dat het uit de hand gaat lopen, functioneert al snel als een 'self-fulfilling prophecy'. Botsingen doen zich overigens niet alleen tussen de teams zelf voor, maar ook tussen supporters

tussen allochtonen en autochtonen uit dezelfde, lage, sociale klasse, zoals in Rotterdam en Den Haag. Spanningen en ongemakkelijkheden

tussen groepen nieuwkomers en gevestigden vertalen zich met enige regelmaat in vormen van rivaliteit op het veld. Vooraf zien bijna alle voetballers in de Maasstad bijvoorbeeld interetnische ontmoetingen al als zeer riskant (Veldboer et al., 2003). Het idee dat het uit de hand gaat lopen, functioneert al snel als een *self-fulfilling prophecy*. Botsingen doen zich overigens niet alleen tussen de teams zelf voor, maar ook tussen supporters. Trainers laten zich soms evenmin onbetuigd.

De hoge mate van agressie is deels te verklaren uit de aard van het voetbalspel (Guilbert, 2004: 48). Een zekere mate van fysiek contact is in voetbal nu eenmaal onvermijdelijk. Daardoor verlaagt de drempel voor conflicten, ongeacht de sociale achtergrond van de deelnemers. De tegenstander met kleine overtredingen benadelen, is een geaccepteerde tactiek. Bovendien kleurt die wedstrijd tactiek de beleving: een eigen overtreding past binnen de normen van (mannelijk) gedrag, een zelfde overtreding van de tegenstander verdient echter een sanctie. Zelf gaat een voetballer naar eigen zeggen niet over de schreef: 'er mag worden uitgedeeld', maar als de tegenstander hetzelfde doet, is het incasseringsvermogen gering. Zelfs zeer ervaren scheidsrechters geven aan dat het door die dubbele moraal en door de snelheid van het spel moeilijk is (verborgen) overtredingen te signaleren, opstootjes te sussen en de orde te handhaven. Bovendien worden veel wedstrijden niet geleid door professionele scheidsrechters, maar door onbetaalde vrijwilligers van de club. Onervarenheid of partijdigheid kunnen dan ook een rol gaan spelen. Hierdoor ontstaan en escaleren regelmatig conflicten in de voetbalsport. Uit onderzoek van Dirks (2003) blijkt het belang van de kwaliteit van scheidsrechters en van 'goed gedrag' van andere gezagsdragers, zoals trainers en coaches, om dergelijke escalaties te voorkomen. De meeste agressie op de voetbalvelden richt zich overigens niet op elkaar, maar op de scheidsrechter (Hettterscheid, 2006: 8).

Gemiddeld zeven keer per weekend worden misdragingen tegen scheidsrechters geregistreerd (Tiessen-Raaphorst & Breedveld, 2007).

Om de (interetnische) spanningen en agressie tegen te gaan, hebben sommige clubs drastische maatregelen genomen. Zo hebben elftallen in Rotterdam overplaatsing gevraagd naar een andere competitie om bepaalde clubs te vermijden. Bovendien hebben sommige clubs de drempel voor nieuwe leden verhoogd (door limitering van de nieuwe instroom of zelfs door een totale ledenstop). Zij willen niet dat het aantal leden met een andere etnische achtergrond te snel stijgt uit angst voor spanningen in de club of verlies aan clubsfeer (Veldboer et al., 2003). Naast deze meer afwerende reacties op de snelle veranderingen in de spelerspopulatie, zijn er ook voorbeelden om na conflicten weer toenadering te zoeken tussen clubs of tussen groepen binnen een en dezelfde club. Bovendien worden na incidenten regelmatig, symbolisch o zo belangrijke, goodwillwedstrijden georganiseerd tussen uiteenlopende groepen, zoals tussen joodse en Marokkaanse clubs of tussen homo- en heteroteams.

4.6 Conclusies en aanbevelingen

Sport heeft twee gezichten; sport verenigt en verdeelt. Deze conclusie (Eitzen, 1999) blijft onverkort gelden. Sport versterkt bestaande sociale netwerken, maar verbreedt deze minder dan gedacht: participatie verloopt veelal langs gevestigde sociale scheidslijnen. Deze grenzen zijn echter, vergeleken met andere maatschappelijke sferen, wel relatief permeabel. In prestatieverband kunnen bijvoorbeeld ontmoetingen tussen verschillende sociale milieus gestalte krijgen doordat, ongeacht sociale achtergrond, de besten bij elkaar worden geplaatst. Bij recreanten liggen ontmoetingen minder voor de hand, maar toch zijn er ook hier relatief nog veel gelegenheden voor interetnische interactie. Dit leidt tot meer contact, ook al blijft dat contact vaak oppervlakkig. Het contact draagt op een bescheiden manier bij aan het positief bijstellen van beelden over en weer en tot meer kennis over elkaars manier van leven. Maar soms kan het ook leiden tot het omgekeerde: tot aanscherpingen van negatieve stereotyperingen en tot gespannen omgang op het veld.

Het is eigen aan de aard van sport als vrijetijdsactiviteit dat het een belangrijke rol speelt bij het ontwikkelen en in stand houden van de eigen identiteit. De wens om onder elkaar te verkeren, is vaak een positieve keus. Ongemengde sportactiviteiten zijn slechts deels een ontsnapping aan de moeilijke weg van gemengd sporten of aan de marginalisatie in andere sociale sferen. Dit geldt ook voor lage statusgroepen zoals Turkse en Marokkaanse Nederlanders. In hun woonsituatie, bij het onderwijs van hun kinderen en op de werkplek prefereren ze een gemengde statusrijke omgeving en is hun aparte positie meestal tegen wil en dank. Bij het sporten zien ze het onder elkaar verkeren minder als een probleem, maar eerder als een voorkeur: bij sport is similariteit belangrijker dan status.

Deze lichte gemengde contacten in de sport veranderen minder dan verwacht en gehoopt de beeldvorming over en weer tussen sociale groepen. Bij intensievere omgang in een gemeenschappelijk verband is daar meer kans op (bijvoorbeeld bij prestatiesport). 'Sport verboedert' inderdaad veelal, maar we mogen het effect niet overschatten. Het zijn eerder individuele kenmerken dan sportkenmerken die verklaren waarom er sympathie of antipathie is op het sportveld. Dat voetbal vaker dan lief het toonbeeld is van interetnische antipathie kan voor een belangrijk deel verklaard worden uit de achtergrondkenmerken van de deelnemers (relatief veel laaggeschoolden). Door het contact op het veld ontlaadt de bestaande maatschappelijke spanning zich en tegelijkertijd wordt deze ook weer verder opgeladen.

Deze bevindingen kunnen leiden tot verschillende beleidsreacties. Als eerste: bijstand aan clubs in tijden van snelle veranderingen in het ledenbestand. Juist dit complexe proces, waarin zowel sprake moet zijn van een balans tussen openheid en inclusiviteit, moet goed worden begeleid. Alleen dan zullen er meer gemengde clubs ontstaan. Positieve prikkels voor menging lijken hiervoor een probaat middel. Toch zou de inzet van realistisch beleid niet alleen op menging gericht moeten zijn: etnische (blanke en 'zwarte') verenigingen zijn niet uit te bannen. Daarbij heeft de overheid weinig dwangmiddelen op een terrein dat gekenmerkt wordt door een hoge mate van autonomie en vrije keus. Een te sterke dwang of sturing zal al snel leiden tot een 'exit-strategie' van deelnemers en organisatoren (Hirschman, 1970). Wanneer de overheid leden van (vaak zieltogende) allochtone clubs via subsidiebeleid indirect dwingt om meer gemengd te bewegen, dan kan dit gemakkelijk resulteren in een daling van de participatie. Het is dan ook niet verwonderlijk dat de beleidsmakers in Rotterdam met enige terughoudendheid over dit middel praten, terwijl ze in andere sociale sferen minder problemen hebben (gehad) met dwang tot menging. Het nastreven van gemengde sportcontacten via subsidiebeleid lijkt wel in opkomst, maar er is grote beduchtheid voor het afhaken van groepen. Telkens weer blijkt het verzoenen van de doelen van sportparticipatie én gemengd sporten, moeilijker dan gedacht.

Noten

¹ Dit hoofdstuk is een geactualiseerde en uitgebreide versie van een hoofdstuk dat eerder is verschenen in Veldboer et al. (2007) *De mixfactor: integratie en segregatie in Nederland*.

Literatuur

- Algemeen Dagblad (2009).** *Gekleurde sportclubs taboe*. 13-10-2009.
- Allport, G. W. (1954).** *The Nature of Prejudice*. Reading: Addison-Wesley.
- Boonstra, N. & Stolk, A. (2006).** Scholen stichten sportvereniging in Rotterdam. Landelijk sportbeleid schiet tekort. *Tijdschrift voor de Sociale Sector*, 11: 22-25.
- Bottenburg, M. van & Schuyt, K. (1996).** *De maatschappelijke betekenis van sport*. Arnhem: noc-nsf.
- Breedveld, K. & Tiessen-Raaphorst, A. (red.) (2006).** *Rapportage Sport 2006*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Breedveld, K., Kamphuis, C. & Tiessen-Raaphorst, A. (2008).** *Rapportage Sport 2008*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Buijs, L., Hekma, G. & Duyvendak, J.W. (2008).** *Een onderzoek naar antihomoseksueel geweld in Amsterdam*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- COS (Centrum voor Onderzoek en Statistiek) (1998).** *Wonen, leven en uitgaan in Rotterdam 1997*. *Vrijetijdsomnibus 1997*. Rotterdam: COS.
- Daal, H. J. van (2004).** *Kleur in sport. Op zoek naar goede praktijken in multiculturele sportverenigingen*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.
- Dirks, E. (2003).** *Sport en sociale integratie*. Utrecht: NIZW.
- Duyvendak, J.W., Krouwel, A., Kraaijkamp, R. & Boonstra, N. (1998).** *Integratie door sport? Een onderzoek naar gemengde en ongemengde sportbeoefening van allochtonen en autochtonen*. Rotterdam: Gemeente Rotterdam.
- Eitzen, D. E. (1999).** *Fair and foul. Beyond the myths and paradoxes in sport*. Lanham: Roman & Littlefield.
- Elling, A. & De Knop, P. (1998).** *Naar eigen wensen en mogelijkheden. Een onderzoek naar de sociaal integrerende betekenissen van sport in relatie tot vier doelgroepen van het landelijk sportstimuleringsbeleid*. Brussel: Vrije Universiteit Brussel.
- Elling, A. (2001).** *Sport verbreedert, praktijk of mythe?* Arnhem: NOC-NSF.
- European Sports Forum (2003).** *Framework Document for the Working Group on Sport as a factor for Social Integration*. 22 november 2003. (zie ook <http://europa.eu.int/comm/sport/info/events/forum2003/forum2003-integration-sociale-en.pdf>.)
- Gemeente Rotterdam, college van B en W (2003).** *Rotterdam zet door*.
- Guilbert, S. (2004).** Sport and Violence. A Typological Analysis. *International Review for the Sociology of Sport*, 39 (1): 45-55.
- Hetterscheid, E. (2006).** *Geweld gericht tegen de scheidsrechters in de amateur-tak van de KNVB*. Apeldoorn: Stichting STOMP.
- Hirschman, A. O. (1970).** *Exit, Voice and Loyalty: responses to decline of firms, organizations and states*. Harvard: Harvard University Press.
- Janssens, J. & Bottenburg, M. van (1999).** *Etnische tweedeling in de sport*. Arnhem: NOC-NSF.
- Janssens, J., Elling, A. & Kalmthout J. van (2003).** *Het gaat om de sport. Een onderzoek naar de sportdeelname van homoseksuele mannen en lesbische vrouwen*. Nieuwegein: Arko Sports Media.
- Jehoel-Gijsbers, G. (2009).** *Kunnen alle kinderen meedoen?* Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Keuzenkamp, S., Bos, D., Duyvendak, J.W. & Hekma, G. (2006).** *Gewoon doen. Acceptatie van homoseksualiteit in Nederland*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Krouwel, A. & Boonstra, N. (2001).** Etnische tweedeling in sport en vrijetijdsbeoefening. In J.W. Duyvendak & L. Veldboer (red.) *Meeting Point Nederland*. Amsterdam: Boom.

- Krouwel, A., Boonstra, N., Duyvendak, J.W. & Veldboer, L. (2006).** A Good Sport? Research into the capacity of recreational sport to integrate Dutch minorities. *International Review for the Sociology of Sport*, (41) 2, 165-180.
- Meulen, R. van der (2007).** *Brug over woelig water: lidmaatschap van sportverenigingen, vriendschappen, kennissenkringen en veralgemeend vertrouwen*. Amsterdam: Thela Thesis.
- Meulen, R. van der, Ruiter, S. & Ultee, W. (2005).** Bowling apart? Vier vragen over Nederlandse sportclubs en omgang tussen arm en rijk. *Mens & Maatschappij*, (80) 3, 197-219.
- Ramsahai, S. (2008).** *Thuiswedstrijd in een vreemd land: een sociaal-wetenschappelijke analyse van voetbal in eigen kring*. Oisterwijk: BOXPress.
- Roes, Th. (red.) (2003).** *De sociale staat van Nederland 2003*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Schuyt, K. (2006).** Zoek binding maar ook tegenbinding. *De Volkskrant*, 11 november.
- Tiessen-Raaphorst, A. & Breedveld, K. (2007).** *Een gele kaart voor de sport. Een quick scan naar wenselijke en onwenselijke praktijken in en rondom de breedtesport*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Vanreusel, B. & Bulcean, F. (1992).** *De sociale betekenis van sportdeelname. Rapport in opdracht van het ministerie van VWS*. Leuven: Universiteit Leuven.
- Veldboer, L., Boonstra, N. & Duyvendak, J.W. (2003).** *Agressie in de sport. Fysieke en verbale agressie in de Rotterdamse amateursport: ervaringen en verklaringen*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.
- Veldboer, L., Boonstra, N., Krouwel, A. & J. W. Duyvendak (2005).** *Sport in Rotterdam: meaningful crossovers between different groups?* Paper gepresenteerd op het congres 'Sport and Urban Development'. Rotterdam, 10 november 2005.
- Veldboer, L., Duyvendak, J.W. & Bouw, C. (red.) (2007).** *De mixfactor: integratie en segregatie in Nederland*. Den Haag: Boom.
- Verweel, P., Janssens, J. & Roques, C. (2005).** Kleurrijke zuilen. Over de ontwikkeling van sociaal kapitaal door allochtonen in eigen en gemengde sportverenigingen. *Vrijtijdstudies*, (23) 4, 7-22.

